

Розділ I

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

УДК 336(477)

**І. Б. Висоцька,
О. В. Горалько**

РОЛЬ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

Розглянуто основні заходи грошово-кредитної політики Національного банку України на сучасному етапі, спрямовані на досягнення фінансової стабілізації.

Визначено, що для забезпечення фінансової стабільності необхідно досягти цінової стабільності, гнучкості обмінного курсу та запровадити заходи зі зміцнення фінансового здоров'я банків. Проаналізовано основні напрями та результати монетарної політики Національного банку України. Запропоновано заходи, спрямовані на підвищення ефективності грошово-кредитної політики.

Ключові слова: *фінансова стабільність, грошово-кредитна політика, інфляція, девальвація, процентна політика, ліквідність банків.*

Постановка проблеми. Нові соціально-політичні умови створили для розвитку України нові перешкоди – національна економіка постраждала від порушення у сфері торгівлі й промислового виробництва, подальшої втрати довіри, яку підживлює відтік капіталу. Це призвело до різкої девальвації національної грошової одиниці, банківська система функціонує в умовах наростаючого стресу, динаміка державного боргу погіршилася, міжнародні резерви знизилися до критичного рівня. Вирішення цих проблем вимагає ширших і ґрунтовних реформ за тривалої перспективи.

Сьогодні Україна потребує нової програми економічних реформ, щоб відновити стабільність і формувати основу для стійкого зростання в середньостроковій перспективі. Реформаційні заходи повинні спрямовуватись на підтримку економічного відновлення та

забезпечення зовнішньої стійкості національної економіки, що неможливо без забезпечення фінансової стабільності.

Стан дослідження. Вивченню теоретичних і методологічних засад реалізації грошово-кредитної політики присвячено багато наукових праць як українських, так і закордонних учених, таких як І. Ветрова, К. Жулінська, К. Коневич, О. Левандівський, О. Метлушко, В. Міщенко, М. Мороз, М. Пуховкіна, М. Савлук, Т. Смвженко, А. Сомик, В. Стельмах, А. Щетинін та ін. Проте дослідження особливостей реалізації грошово-кредитної політики Національного банку України в умовах сьогодення є нагальним.

Метою статті є дослідження ролі грошово-кредитної політики Національного банку України у забезпеченні фінансової стабільності держави.

Виклад основних положень. Проблеми забезпечення фінансової стабільності розпочали активно дебатуватися через посилення внутрішніх структурних загроз і розвитку фінансової глобалізації.

Управління з фінансового регулювання і нагляду Великобританії вирізняє чотири критерії фінансової стабільності, стверджуючи, що вона виникає тоді, коли: «1) грошово-кредитна система функціонує стабільно; 2) рівень зайнятості є близьким до природного; 3) існує впевненість у стійкості ключових фінансових активів і ринків; 4) відсутні відносні коливання на нерухомість і фінансові ресурси в межах економіки, що підриває виконання першого або другого критерію». Європейський центральний банк наголошує, що фінансова стабільність проявляється як «стабільність загального рівня цін чи відсутність інфляції або дефляції» [2].

Як зрозуміло з наведених визначень, забезпечення фінансової стабільності неможливе без нормального функціонування грошово-кредитної сфери. Йдеться про те, що в основі забезпечення фінансових структурних зрушень – монетарний фактор. Тобто в основі тенденцій, які призводять до необхідності порушувати питання про варіанти та способи забезпечення фінансової стабільності, але не вичерпують усі проблеми, пов'язані з останньою, є монетарна політика, яка реалізується центральним банком.

Як відомо, грошово-кредитна політика – це комплекс заходів у сфері грошового обігу та кредиту, спрямованих на регулювання економічного зростання, стримування інфляції, підтримання стабільності грошової одиниці України, забезпечення зайнятості населення та вирівнювання платіжного балансу.

На нашу думку, досягнення фінансової стабільності повинно передбачати: здійснення сильної грошово-кредитної політики, спрямованої

на відновлення цінової стабільності, забезпечення гнучкості обмінного курсу; реалізацію комплексної стратегії зі зміцнення фінансового здоров'я банків через їх рекапіталізацію.

Досягнення фінансової стабільності України неможливе без монетарної стабільності. Ринкова економіка не може ефективно функціонувати лише за умови існування досконалої грошової системи, що сприяє економічному розвитку. Як декларує НБУ, головною метою грошово-кредитної політики є забезпечення стабільності грошової одиниці України. Цінова стабільність – це такий рівень інфляції, який забезпечує прогнозні темпи економічного зростання і є скоординованими із динамікою ВВП та обмінного курсу. Динаміку індексу споживчих цін та індексу ВВП наведено на рис. 1.

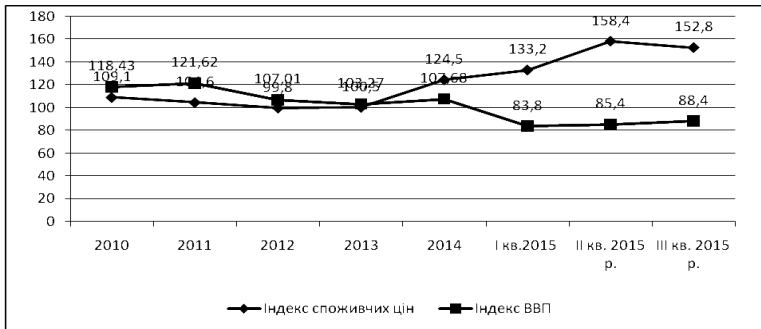

Рис. 1 Динаміка індексу споживчих цін та індексу ВВП в Україні у 2010–2015 рр.

* Дані офіційного сайту НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=22249640>

Наведені на рис. 1 дані засвідчують, що після двох років цінової стабільності, у 2014 р., відбувся стрімкий розвиток інфляційних процесів. За підсумками року споживчі ціни зросли на 24,9%. Збільшення інфляційного тиску на економіку було зумовлено підвищенням адміністративно регульованих цін і впливом валютно-курсового чинника. Зниження обмінного курсу гривні вплинуло на динаміку базового індексу споживчих цін (на 22,8%). Істотний вплив на загальне інфляційне тло мало підвищення цін на товари, ціни на які регулюються адміністративно (на 30,4%).

У 2015 р. спостерігаємо активний розвиток інфляційних процесів. Ключова особливість 2015 року, яка повинна визначати тактику

грошово-кредитної політики, полягає в тому, що економіка увійшла в стан стагфляційної макроекономічної динаміки, тобто процеси зниження виробництва ВВП поєднуються зі значним зростанням цін. Після пікової споживчої інфляції у квітні 2015 року (60,9% у річному вимірі) сформувалася стійка тенденція до її уповільнення – у серпні річний приріст індексу споживчих цін знизився до 52,8%. Перелому інфляційного тренду та подальшому покращенню цінової динаміки на споживчому ринку насамперед сприяли: відносна стабільність на валютному ринку та подальше зменшення залишкових ефектів девальвації гривні; проведення достатньо жорсткої монетарної та фіскальної політики; стриманий споживчий попит; зниження цін на зовнішніх продовольчих і сировинних ринках.

Ситуація потребує, з одного боку, заходів щодо зниження інфляції, з іншого – підтримки економічного зростання. Для подолання кризи і забезпечення цінової стабільності Національному банку необхідно проводити стратегічно і тактично виважену монетарну політику (що є підґрунтям стійкої курсової динаміки і зниження інфляції) з поступовим переходом до інфляційного таргетування.

Як основний інструмент протидії пришвидшенню темпів інфляції НБУ використовував підвищення процентних ставок. Облікову ставку було поетапно збільшено. Однак, попри підвищення процентних ставок за активними операціями, реальні ставки розпочали набувати від’ємних значень. Ставки за кредитами та депозитами банків практично не реагували на зміну ставок Національного банку. Це свідчить про неефективність здійснення процентної політики з точки зору забезпечення стійкої курсової динаміки і контрольованої інфляції в умовах гнучкого курсу (див. рис. 2).

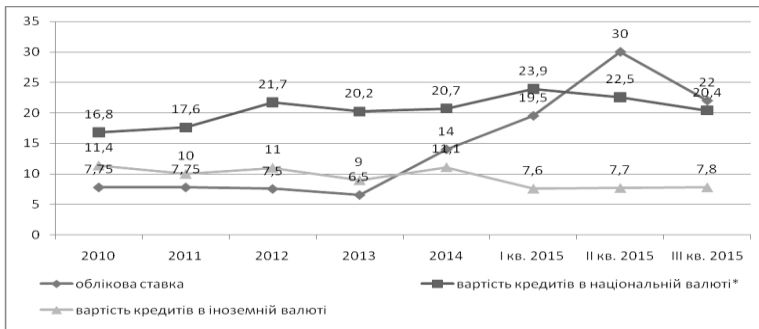

Рис. 2 Динаміка облікової та ставки рефінансування НБУ в Україні у 2010–2015 рр.

Як бачимо з рис. 2, із 2010 р. облікова ставка спрямовувалася на забезпечення рівноваги на грошово-кредитному ринку і залишалась на стабільно низькому рівні. Соціально-політичні потрясіння 2013 р. дестабілізували ситуацію на грошово-кредитному ринку, що відображено і на рівні облікової ставки. Аналізуючи дані рис. 2, можна говорити про неоднакову спрямованість змін облікової ставки НБУ та процентних ставок банків (підвищення облікової ставки НБУ у 2015 р. не призвело до підвищення процентних ставок за кредитами). Станом на 01.10.2015 р. рівень облікової ставки підвищено до 22%, що, безумовно, вплине на вартість кредитів. Такий рівень облікової ставки НБУ є значно вищим порівняно зі ставками центробанків розвинених країн. Однак в умовах досі значної інфляції «наздоганяти» розвинені країни в цьому питанні передчасно – різке зменшення облікової ставки може збільшити відсоткові ризики для банківської системи. Небезпечні суперечності між дорогими зобов'язаннями і низькодохідними активами проявляються у тому, що за високовартісних депозитів банки не зацікавлені у кредитуванні за низькими ставками. Політика порівняно «дорогих грошей» є антиінфляційною, але стримує ділову активність і попит на гроші. Оскільки керівництво НБУ вбачало основні загрози ціновій стабільності у внутрішніх негараздах, то основні заходи валютного регулювання мали адміністративний характер. Як наслідок, спостерігаємо скорочення припливу валютних коштів у країну, виникнення тіньових валютних ринків, множинності обмінних курсів до часткової втрати контролю за процесами ціноутворення.

Якщо причинами інфляції були переважно внутрішні чинники, то задля захисту економіки від зовнішніх потрясінь НБУ спрямовував зусилля на забезпечення гнучкості обмінного курсу та досягнення валютної стабільності. Валютна стабільність – це динаміка курсу національної валюти, що забезпечує рівновагу платіжного балансу.

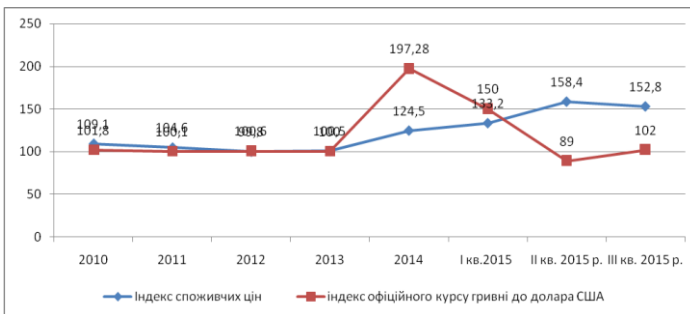

Рис. 3 Індекс офіційного курсу гривні щодо долара США та індекс споживчих цін в Україні у 2010–2015 рр.

Як бачимо з рис. 3, різка зміна офіційного курсу національної грошової одиниці відбувалась під впливом фінансових потрясінь, спричинених соціально-політичними потрясіннями 2014 р. А це нагромаджені внутрішні дисбаланси розвитку економіки, її структурна недосконалість і вразливість до зовнішніх шоків, неузгодженість монетарної та фіскальної політики та несвоєчасність дій Національного банку України. Девальвація позначається на інфляційній динаміці і, як наслідок, є однією з причин кризи ліквідності банківської системи.

Безумовно, складна політична ситуація в країні відображена на основних макроекономічних показниках і курсі національної грошової одиниці. З метою стабілізації ситуації на валютному ринку Національний банк України перейняв політику гнучкого валютного курсу, встановивши його на рівні середньозважених ринкових котирувань.

На жаль, і у 2015 р. Національному банку України не вдалося стабілізувати курс гривні. Напочатку 2015 р. валютний ринок перебував у стресовому стані. Знецінення обмінного курсу гривні щодо долара США у січні-лютому 2015 р. пришвидшилося до 76%. Завдяки системним діям Національного банку вже в березні-квітні 2015 року відбулася стабілізація валютного ринку. Впродовж травня-вересня 2015 року ситуація на валютному ринку була відносно стабільною та контрольованою – курс гривні до долара США коливався у вузькому діапазоні – 20,6–22,6 грн за дол. США.

Очевидно, що надмірна девальвація національної валюти матиме негативні наслідки. Адже заздалегідь не відомо, до якого прийнятого рівня може бути знижено обмінний курс національної валюти. Наслідками надмірної девальвації є неможливість повернення зовнішніх боргів, зниження золотовалютних резервів, зростання цін на імпортовані товари і, як наслідок, пришвидшення інфляції. Укріпленню гривні на сучасному етапі перешкоджають низький розвиток економіки, незадовільне сальдо платіжного балансу, високий обсяг зовнішнього боргу країни, недовіра населення до банків і панічні настрої. Стрибокподібна девальвація національної грошової одиниці має негативні наслідки, оскільки це обмежує монетизацію економіки, провокує підвищення відсоткових ставок, призводить до відпливу грошей із реального сектора та знижує ділову активність [2, с. 572].

Фінансове оздоровлення банківської системи передбачає забезпечення її стійкості. Індикатори фінансової стійкості – це показники поточного фінансового стану і стійкості фінансових установ країни та їх контрагентів із сектора нефінансових корпорацій та сектора домашніх господарств. Вони формують уявлення про ринки, на яких реалізують свою діяльність фінансові установи.

**Основні індикатори фінансової стійкості
депозитних корпорацій (банків), %***

Показник	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Співвідношення регулятивного капіталу до зважених за ризиком активів	14,0	18,1	20,8	18,9	18,1	18,3	15,6
Співвідношення регулятивного капіталу 1 рівня до зважених за ризиком активів	11,2	14,2	15,1	14,0	13,8	13,9	11,2
Співвідношення недіючих кредитів без урахування резервів до капіталу	9,2	32,0	29,2	25,8	36,0	30,7	61,1
Співвідношення недіючих кредитів до сукупних валових кредитів	3,9	13,7	15,3	14,7	16,5	12,9	19,0
Співвідношення кредитів за секторами економіки до сукупних валових кредитів. Частка в сукупних валових кредитах: депозитні корпорації	3,8	2,7	3,4	4,7	2,8	2,0	1,1
Норма прибутку на активи	1,3	-4,5	-1,4	-0,6	0,5	0,2	-4,3
Норма прибутку на капітал	10,5	-32,8	-9,8	-4,2	3,2	1,7	-35,0
Співвідношення процентної маржі до валового доходу	51,2	66,8	66,0	63,1	64,2	58,6	48,5
Співвідношення непроцентних витрат до валового доходу	53,0	61,1	61,9	68,3	61,5	66,0	59,9
Співвідношення ліквідних активів до сукупних активів	9,4	11,5	18,8	18,7	22,2	20,6	26,4

Показник	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань	33,0	35,9	91,2	94,7	90,3	89,1	86,1
Співвідношення чистої відкритої позиції							
в іноземній валюті до капіталу	33,1	28,5	21,6	8,4	2,5	6,9	31,7

* Джерело: Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://bank.gov.ua>>.

Дані містять інформацію про основні індикатори фінансової стійкості депозитних корпорацій (банків) щодо достатності капіталу, якості активів, прибутку та рентабельності, ліквідності, чутливості до ринкового ризику і рекомендовані індикатори фінансової стійкості, а також вихідні дані для їх складання.

Індикатори фінансової стійкості формують уявлення про ринки, на яких реалізують свою діяльність фінансові установи. Аналіз основних індикаторів фінансової стійкості банків довів, що в Україні спостерігається поглиблення фінансової нестабільності та зниження рівня фінансової стійкості банківської системи.

Висновки. Економічний розвиток неможливий без досягнення фінансової стабільності та стабілізації грошової системи. Проведений аналіз засвідчив, що національна грошова одиниця є нестабільною. Соціально-економічні негаразди в країні призвели до девальвації національної грошової одиниці, підвищення рівня інфляції, зростання вартості кредитних ресурсів.

Досягнення стабілізації грошової одиниці необхідно здійснювати шляхом стабілізації монетизації, зниження доларизації економіки, досягнення цінової та валютної стабілізації та зниженням вартості кредитних ресурсів.

Основними напрямками вдосконалення механізму грошово-кредитної політики в умовах стабілізації національної економіки мають бути:

- двояка мета монетарної політики – підтримання низького рівня інфляції і одночасно стабільного валютного курсу;
- встановлення основних орієнтирів відсоткових ставок і формування програми грошової пропозиції, яка відповідає величині попиту на гроші;

– реформування банківської системи в межах програми її розвитку.

1. Аналітичний огляд банківської системи України за 2014 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rurik.com.ua/documents/research/bank_system_4_kv_2014.pdf.

2. Барановський О. І. Філософія безпеки: монографія: у 2 т. / О. І. Барановський. – К.: УБС НБУ, 2014. – Т. 1: Основи економічної і фінансової безпеки економічних агентів. – 831 с.

3. Висоцька І. Б. Стабільність національної грошової одиниці як чинник забезпечення стійкості фінансової системи / І. Б. Висоцька // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна. – 2015. – Вип. 1. – С. 29–38.

4. Річний звіт Національного банку України за 2014 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.

Высоцкая И. Б., Горалько О. В. Роль денежно-кредитной политики в обеспечении финансовой стабильности Украины

Рассмотрены основные меры денежно-кредитной политики Национального банка Украины на современном этапе, направленные на достижение финансовой стабилизации. Определено, что для обеспечения финансовой стабильности необходимо достичь ценовой стабильности; гибкости обменного курса и принять меры по укреплению финансового здоровья банков. Проанализированы основные направления и результаты монетарной политики Национального банка Украины. Предложены мероприятия, направленные на повышение эффективности денежно-кредитной политики.

Ключевые слова: финансовая стабильность, денежно-кредитная политика, инфляция, девальвация, процентная политика, ликвидность банков.

Ysotska I. B., Goralko O. V. The role of monetary policy in ensuring of the financial stability in Ukraine

The article deals with the main measures of the monetary policy of the National Bank of Ukraine at the current stage for the achievement of the financial stability. It was established, that financial stability is impossible without the normal functioning of the monetary sphere and also determined that to ensure the financial stability necessary to achieve price stability; exchange rate flexibility and implement measures to strengthen the financial health of banks.

The basic directions and results of the monetary policy of the National Bank of Ukraine. It was established that the national currency is unstable. In 2015 there is active development of inflation. As the main instrument counter accelerating inflation NBU has used higher interest rates. Fracture inflationary trend and further improvement of price dynamics in the consumer market primarily due to: relative stability in the foreign exchange market and further reduce the residual effects of the devaluation of the national currency; conducting enough tight monetary and fiscal

policies; restrained consumer demand; lower prices for foreign food and raw material markets. To protect the economy from external shocks NBU efforts directed at ensuring exchange rate flexibility and achieve monetary stability. In order to stabilize the currency market of Ukraine National Bank moved to a flexible exchange rate, setting it at the level of average market prices.

The analysis of the main indicators of banks financial stability showed that there is a deepening financial instability and reducing the financial stability of Ukrainian banking system. Some measures aimed to increase the effectiveness of monetary policy are suggested in the paper.

Key words: financial stability, monetary policy, inflation, devaluation, interest rate policy, bank liquidity.

Стаття надійшла 4 листопада 2015 р.

УДК 351.863(477)

М. В. Вінічук

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СТРАТЕГІЇ ГАРАНТУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Визначено проблеми соціальної компоненти економічної безпеки України, здійснено аналіз основних індикаторів соціальної безпеки з метою гарантування стабільного і максимально ефективного функціонування фінансових, бюджетних, податкових, боргових, валютних, банківських, страхових, інвестиційних механізмів; підвищення рівня трудового, інтелектуального, матеріального, військового, енергетичного та технологічного потенціалу в майбутньому, а також запропоновано шляхи подолання в Україні соціально-економічної кризи.

Ключові слова: економічна безпека, соціальна безпека, соціальна політика, індикатори соціальної безпеки України.

Постановка проблеми. В умовах фінансової глобалізації та загострення питання інтеграції економіки України до світового економічного простору постає проблема збільшення обсягів державного фінансування соціальної сфери та раціонального використання фінансових ресурсів держави на соціальні цілі. В країні вже номінально визначені міжнародні стандарти соціальної допомоги, адресність соціальних допомог, гарантії прав громадян, проте досі відсутнє їх законодавче реглантування. За таких умов надзвичайно актуальна потреба в модернізації системи соціального забезпечення та відповідного державного регулювання, що вимагає перегляду механізму надання